

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zolnierze-wykleci/94247,Szafarze-smierci-Sedziowie-sadow-doraznych-Korpusu-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-I.html>

ARTYKUŁ

Szafarze śmierci. Sędziowie sądów doraźnych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (luty - czerwiec 1946)

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: PAWEŁ WĄS 17.08.2022

Na początku lutego 1946 r. utworzono wydziały doraźne przy sądach okręgowych, których głównym celem było jak najszybsze spacyfikowanie

antykomunistycznego podziemia zbrojnego. W trakcie kilkumiesięcznej działalności te tak zwane „sądy na kółkach”, których składy orzekające rekrutowały się z sędziów i prokuratorów wojskowych, orzekły kilkaset wyroków śmierci.

Działalność sądów doraźnych Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW) stanowi wyzwanie nie tylko dla badaczy okresu powojennego w Polsce, lecz również dla prokuratorów prowadzących śledztwa w sprawach zbrodni komunistycznych (z uwagi na trudność w dotarciu do materiałów procesowych).

Bardzo często myli się je z Wojskowymi Sądami Rejonowymi, co jest spowodowane zapisami ewidencyjnymi, w których funkcjonariusze komunistycznej bezpieki wpisywali niekiedy: „skazany przez sąd wojskowy”.

Czym były sądy doraźne KBW

16 listopada 1945 r. wydano dekret o postępowaniu doraźnym, który został zatwierdzony przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej¹. Przy sądach okręgowych na terenie całego kraju powstały wydziały do spraw doraźnych, mające działać szybko i represyjnie. Dekret przewidywał szeroki zasięg postępowania doraźnego. W tym trybie miały być rozpatrywane przestępstwa przewidziane w Kodeksie karnym z art. 215 par. 1, 216 par. 1, art. 217 par. 1 – sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego, art. 225 – zabójstwo zwykłe, jak i popełnione w afekcie, art. 258 – kradzież rozbójniczą, art. 259 – rozbój, art. 286 par. 1 i 2 – nadużycie władzy i niedopełnienie obowiązku, art. 290 – sprzedajność urzędnika i inne. Pod szczególną ochroną pozostawał transport mienia. Niezwykle surowo miały być karane kradzieże i rozboje, których sprawca posiadał broń. Warunkiem rozpatrywania przestępstwa w trybie doraźnym było popełnienie go po wejściu w życie dekretu. Kluczową rolę w funkcjonowaniu tych sądów odgrywał czynnik społeczny – ławnicy, których listy tworzyły prezydium wojewódzkich rad narodowych, a niekiedy czynniki partyjne².

Składy orzekające w trybie doraźnym, do których weszli sędziowie i prokuratorzy z wojskowego wymiaru sprawiedliwości, skierowano do dyspozycji dowódcy KBW gen. Bolesława Kieniewicza, który miał im zapewnić środki transportu, ochronę, pomieszczenia oraz zaopatrzenie. Faktycznym

zwierzchnikiem sędziów i prokuratorów był sowiecki płk Konstanty Lasota - szef Wojskowego Sądu KBW.

Wydziały powołane do rozpoznania spraw w postępowaniu doraźnym przy sądach okręgowych rozpoczęły funkcjonowanie w połowie grudnia 1945 r., o czym donosiła lokalna prasa. Zapadały pierwsze wyroki, w tym wyroki śmierci. Już 27 grudnia 1945 r. Sąd Okręgowy we Wrocławiu skazał w trybie doraźnym na śmierć zabójcę milicjanta.

Działalność wydziałów do spraw doraźnych szybko przestała satysfakcjonować komunistyczne władze, głównie z uwagi na mniejszą od spodziewanej represyjność oraz wysokość orzekanych kar. W styczniu 1946 r. zapadła decyzja o utworzeniu dodatkowych wydziałów na terenach najbardziej zagrożonych działalnością zorganizowanego podziemia niepodległościowego. Rozpatrywały one sprawy osób zatrzymanych przez grupy operacyjne wojska czy Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, w ramach „[wiosennej] akcji specjalnej walki z bandytyzmem”.

Kluczowe ustalenia zapadły na początku lutego pomiędzy Najwyższym Sądem Wojskowym, Ministerstwem Sprawiedliwości oraz Naczelną Prokuraturą Wojskową. Na teren województw: białostockiego, lubelskiego i warszawskiego wysłano dziewięć składów do orzekania w trybie doraźnym, w skład których weszli sędziowie i prokuratorzy wydelegowani do MS z wojskowego wymiaru sprawiedliwości. W późniejszym okresie akcją rozszerzono o województwa: łódzkie, poznańskie, kieleckie, rzeszowskie i krakowskie.

OBWIESZCZENIE

Sąd Okręgowy w Częstochowie, Wydział dla spraw doraźnych, rozpatrzył na sekcji wyjazdowej w Radomsku, w dniach 6 i 7 maja 1946 r., sprawę karną P-ko Rogońce Janowicz i innymi, oskarżonym o dokonanie przestępstwa z art. 217 § 1 c. łącznie z 225 § 1 i 259 K.K.

W toku przewodu sądowego zostało ustalone, iż z polecenia Rogońki Jana zebrała się w dniu 8. 4. 46 r. pod Kazimierzowem, pow. Piotrkowskiego ustrzeglona w wojskową broń banda w sile około 150 ludzi.

Banda ta dokonała rabunku w dniu 11. 4. 46 r. w mieście Ełku Stawiska i Zapowietnia Hienka oraz zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 13 na 15. 4. 46 r. grupa ta była zabrana do siedziby Sądu Okręgowego w Częstochowie.

W dniu 19 na 20. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 21 na 22. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 23 na 24. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 25 na 26. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 27 na 28. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 29 na 30. 4. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 31 na 1. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 1. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 2. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 3. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 4. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 5. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 6. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 7. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 8. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 9. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 10. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 11. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 12. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 13. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 14. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 15. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 16. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 17. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 18. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 19. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 20. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 21. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 22. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 23. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 24. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 25. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 26. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 27. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 28. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 29. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 30. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

W dniu 31. 5. 46 r. w mieście Ełku, w nocy bandy 20-30 osób, pod dowództwem Rogońki, dokonała rabunku w mieście Ełku, zrabowała kilka osób i uwięziła ich w więzieniu.

Wobec nieskorzystania przez Ob. Prezydenta Krajowej Rady Narodowej z przy-
sługującego Mu prawa łaski, wyroki kary śmierci zostały wykonane.

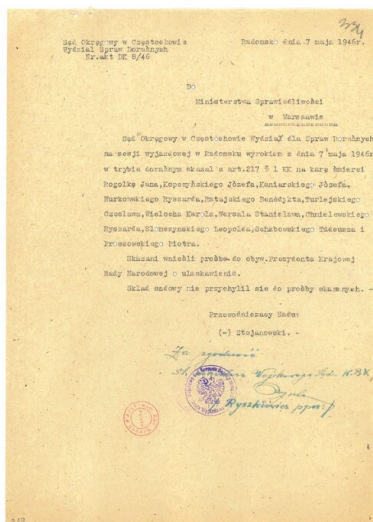
Sąd Okręgowy w Częstochowie.
Wydział dla spraw doraźnych.

**Obwieszczenie wydziału
doraźnego komunistycznego
Sądu Okręgowego w
Częstochowie o skazaniu 17 osób,
w tym 12 osób na karę śmierci, za
akcje niepodległościowego i
antykomunistycznego KWP w
Radomsku i okolicach oraz
wykonaniu wyroków śmierci
wobec nie skorzystania przez
Bieruta z prawa łaski**

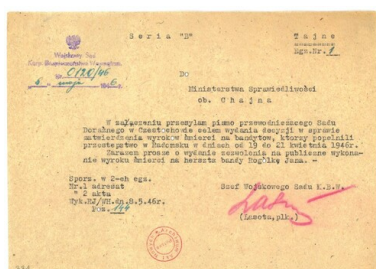
Składy orzekające zostały skierowane do dyspozycji dowódcy KBW gen. Bolesława Kieniewicza, który miał im zapewnić środki transportu, ochronę, pomieszczenia oraz wszelkiego rodzaju zaopatrzenie. Faktycznym zwierzchnikiem sędziów i prokuratorów był sowiecki płk Konstanty Lasota – szef Wojskowego Sądu KBW.

Nowo powstałe sądy doraźne miały dużą autonomię. Mimo że de facto dublowały pracę wydziałów powstałych kilka miesięcy wcześniej, posiadały otrzymane z MS własne pieczęcie sądowe i prokuratorskie, a prezesi sądów okręgowych dowiadywali się czasem o ich działalności po ukazaniu się afiszy z wyrokami.

Część składów orzekających ciągle się przemieszczała, organizując procesy w trakcie sesji wyjazdowych; nazywano je sądami na kółkach³, sądami obwoźnymi, sądami objazdowymi itp.⁴. Cechowały je stosowanie pospiesznej, uproszczonej procedury oraz orzekanie i wykonywanie wielu wyroków śmierci. Nie można było odwołać się od ich wyroku. Skazańca mógł ułaskawić jedynie prezydent Bolesław Bierut. Po nadejściu jego decyzji o nieskorzystaniu z prawa łaski wyrok wykonywano.

**Pismo mjr. Kazimierza
Stojanowskiego w sprawie 12
skazanych na śmierć żołnierzy
KWP. Ze zbiorów AAN**

**Pismo szefa Wojskowego Sądu
KBW płk. Konstantego Lasoty z
prośbą o zgodę na publiczne
wykonanie egzekucji na por. Janie
Rogulce „Grocie”. Ze zbiorów
AAN**

Kazimierz Stojanowski. Fot. z zasobu IPN

„Udział w akcji rozbójniczej”

W związku z wątpliwościami co do kwalifikowania przestępstw popełnionych przez osoby, którym nie udowodniono czynnego udziału w „bandach” i dokonywanych przez nie rabunkach, płk Henryk Holder – naczelny prokurator Wojska Polskiego – w specjalnym piśmie skierowanym do wojskowych prokuratorów delegowanych do sądów doraźnych wyjaśniał:

„Wszelkie działania, które wskazują na związek podejrzanego z ogólną akcją bandycką i rozbójniczą na terenie województw: Warszawskiego, Lubelskiego i Białostockiego – chociażby nie polegały na bezpośrednim i czynnym udziale w napadach rabunkowych i terrorystycznych – dają podstawę do stosowania przepisów art. 217 par. 1 pkt. c, 218 i 219 kk; przechowywanie broni (nawet pojedynczych sztuk), odbywanie ćwiczeń, a również gromadzenie środków transportu, zapasów żywności itd. w warunkach nie dających się tłumaczyć zwyczajnym gospodarowaniem – stanowią w szczególnych warunkach wyliczonych województw sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego i wskazują na włączenie się winnego w akcję rozbójniczą”.

25 czerwca 1946 r. wprowadzono dekret o postępowaniu doraźnym przed sądami wojskowymi, które przejęły sprawy rozpatrywane w trybie doraźnym przez sądy KBW⁵. Sądy KBW zakończyły swoją działalność, ale w

dalszym ciągu funkcjonowały wydziały doraźne przy sądach okręgowych.

Według materiałów obejmujących niemal 67 proc. wszystkich spraw rozpatrzonych przez sądy doraźne działające przy sądach okręgowych, w 1946 r. odbyło się 1021 spraw, w których oskarżono 1830 osób, a skazano 1565. Karę śmierci wymierzono wobec 50 z nich⁶. Tymczasem sądy doraźne KBW, według dotychczasowych ustaleń, jedynie w okresie od 4 lutego do 5 lipca 1946 r. rozpatrzyły 344 sprawy, w których osądzono 803 osoby i wydano 364 wyroki śmierci.

W pięciu przypadkach prezydent Bierut przychylił się do prośby o łaskę. Trzem skazańcom udało się zbiec przed egzekucją⁷.

Tadeusz Krupka - udało mu się zbiec podczas transportu na egzekucję. Fot. z zasobu IPN

Sędziowie sądów doraźnych KBW

Włodzimierz Ostapowicz z powodu ławności, z jaką ferował najwyższy wymiar kary, zyskał przydomek sędzie-śmierci⁸. Urodził się 16 czerwca 1907 r. w Stanisławowie. W 1930 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Po wkroczeniu wojsk sowieckich Ostapowicz prowadził aktywną działalność w Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. W lipcu 1941 r. ewakuowany w głąb Związku Sowieckiego, do grudnia 1942 r. przebywał w Saratowie i Gorkim. Następnie, pod fałszywym nazwiskiem Kotwicki, wyjechał do Taszkientu, a później do miejscowości Laisza w Uzbekistanie, gdzie utrzymywał się z pracy fizycznej w

kołchozie.

Część składów orzekających ciągle się przemieszczała; nazywano je sądami na kółkach, obwoźnymi, czy objazdowymi. Cechowały je stosowanie pospiesznej, uproszczonej procedury oraz orzekanie i wykonywanie wielu wyroków śmierci. Nie można było odwołać się od ich wyroku. Skazańca mógł ułaskawić jedynie Bierut. Po nadejściu jego decyzji o nieskorzystaniu z prawa łaski wyrok wykonywano.

W maju 1943 r. wstąpił na ochotnika do ludowego Wojska Polskiego. Od 12 lipca 1944 r. był członkiem Sądu Polowego 2. Dywizji Piechoty, a od 14 marca 1945 r. jego szefem. Funkcję tę sprawował de facto do 30 czerwca 1946 r. Na początku lutego 1946 r. kpt. Ostapowicz został delegowany na teren województwa białostockiego, gdzie objął funkcję przewodniczącego Wydziału do Spraw Doraźnych Sądu Okręgowego w Białymstoku.

Pierwsza rozprawa tego wydziału odbyła się 9 lutego. Część procesów miała charakter pokazowy. Odbywały się one w obecności kilkuset osób m.in. w budynku WUBP w Białymstoku, w sali Teatru Miejskiego lub świetlicy Państwowej Fabryki Włókienniczej nr 1 w Białymstoku. W trakcie rozprawy na sesji wyjazdowej w Sokółce było obecnych około trzystu osób. Wyroki publikowano w prasie oraz na drukowanych w dużym nakładzie zbiorczych plakatach. 16 kwietnia w Zabłudowie odbyła się publiczna egzekucja Antoniego Rutkowskiego. 8 czerwca na rozprawie dziewięciu żołnierzy z oddziału kpt. Romualda Rajsa „Burego” oraz z 6. Brygady Wileńskiej AK zapadło osiem wyroków śmierci. W jednym z ostatnich procesów, 26 czerwca 1946 r., Sąd Okręgowy w Białymstoku Wydział do Spraw Doraźnych pod przewodnictwem mjr. Ostapowicza skazał na śmierć por. Mariana Plucińskiego „Mścislawa”, dowódcę 4. szwadronu 5. Brygady Wileńskiej AK⁹.

Włodzimierz Ostapowicz. Fot. z zasobu IPN

Afisz zbiorczy za maj i czerwiec 1946 r. z nazwiskami 40 osób skazanych na karę śmierci przez sędziego Włodzimierza Ostapowicza. Z zasobu IPN

W okresie od 8 lutego do 30 czerwca sąd doraźny w Białymstoku pod przewodnictwem Ostapowicza rozpatrzył

86 spraw, osądził 165 osób, 93 skazał na karę śmierci.

Bronisław Ochnio również krwawo zapisał się w okresie powojennym¹⁰. Urodził się 9 kwietnia 1908 r. w Krasewie, pow. Radzyń Podlaski. W 1939 r. ukończył studia prawnicze na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pracował jako kancelista.

Podczas okupacji niemieckiej był aplikantem sądowym w sądach grodzkich w Łukowie i Lublinie. Zmobilizowany do ludowego Wojska Polskiego 31 sierpnia 1944 r. był sędzią, a następnie od 9 listopada 1944 r. p.o. szefa Sądu Polowego 1. DP. Na początku lutego 1946 r. mjr Ochnio został delegowany na teren województwa warszawskiego, gdzie objął funkcję przewodniczącego Wydziału do Spraw Doraźnych Sądu Okręgowego w Siedlcach. Rozprawy odbywały się na sesjach wyjazdowych w Sokołowie Podlaskim, Węgrowie oraz Ostrowi Mazowieckiej.

W okresie od 8 lutego do 30 czerwca 1946 r. sąd doraźny w Białymstoku pod przewodnictwem Włodzimierza Ostapowicza rozpatrzył 86 spraw, osądził 165 osób, 93 skazał na karę śmierci.

Siedziba prokuratury i sądu mieściła się przy sztabie grupy operacyjnej w Sokołowie Podlaskim. Przykładem niezwykle represyjnego orzekania przez sędziego Ochnię są dwie rozprawy grupowe, w których sądzono 31 członków podziemia niepodległościowego. W pierwszej z nich, 26 lutego 1946 r., zapadło 9 wyroków śmierci.

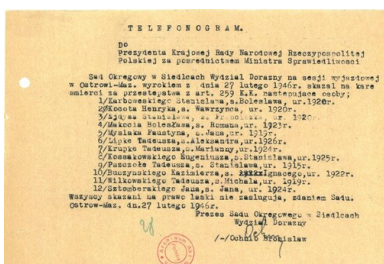
Następnego dnia zostało skazanych na śmierć 12 oskarżonych. Jeden z nich, Tadeusz Krupka¹¹, 28 lutego zbiegł w Ostrowi Mazowieckiej w czasie przewożenia na miejsce egzekucji.

Do kwietnia 1946 r. sąd doraźny pod przewodnictwem Ochni rozpatrzył 28 spraw, w których osądzono 73 osoby. Wydał 46 wyroków śmierci.

Na krótko skład orzekający Ochni pojawił się na terenie Wielkopolski. Na sesjach wyjazdowych w Koninie i Kole, 10 i 12 kwietnia, odbyły się trzy rozprawy. Z 10 sądzonych osób 6 zostało skazanych na karę śmierci.

Bronisław Ochnio. Fot. z zasobu IPN

Telefogram Bronisława Ochni w sprawie 12 skazanych na karę śmierci. Ze zbiorów AAN

Kazimierz Stojanowski¹² wydał najwięcej (wykonanych następnie) wyroków śmierci w trakcie jednej rozprawy spośród wszystkich sędziów orzekających w sądach doraźnych KBW. Urodził się 13 maja 1897 r. w Folwarkach w pow. Złoczów. W 1924 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Pracował jako aplikant sądowy w Sądzie Okręgowym w Złoczowie, asesor i sędzia Sądu Grodzkiego w Podhajcach, sędzia Sądu Grodzkiego w Kosowie Huculskim, sędzia Sądu Grodzkiego w Pruchniku.

Do ludowego Wojska Polskiego został zmobilizowany w stopniu porucznika 9 grudnia 1944 r. W pierwszych miesiącach 1945 r. był sędzią Wojskowego Sądu Garnizonowego w Lublinie, a następnie, do 19 lutego 1946 r., sędzią i wiceprezesem Wojskowego Sądu Okręgowego w Lublinie. Delegowany do sądownictwa doraźnego na

teren województwa białostockiego, stał na czele Wydziału do Spraw Doraźnych przy Sądzie Okręgowym w Łomży. Rozprawy odbywały się na sesjach wyjazdowych w Wysokiem Mazowieckiem i Sokółce. Od początku lutego do połowy marca skład Stojanowskiego rozpoznał 11 spraw¹³; osądził 19 osób, 15 skazał na karę śmierci.

Kazimierz Stojanowski wydał najwięcej (wykonanych następnie) wyroków śmierci w trakcie jednej rozprawy spośród wszystkich sędziów orzekających w sądach doraźnych KBW. 7 maja 1946 r. w Radomsku na karę śmierci skazał 12 spośród 17 oskarżonych żołnierzy Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Trzy dni później zostali oni brutalnie zamordowani.

Pod koniec marca Stojanowski został przeniesiony na teren województwa łódzkiego. Rozprawy odbywały się w Piotrkowie Trybunalskim oraz na sesjach wyjazdowych w Radomsku, Końskich i Opocznie. Do końca czerwca 1946 r. w 22 sprawach osądził 77 osób. 26 z nich skazał na śmierć.

Najtragiczniejszy proces odbył się 7 maja 1946 r. w Radomsku, gdzie na karę śmierci skazano 12 spośród 17 oskarżonych żołnierzy Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Trzy dni później zostali oni brutalnie zamordowani¹⁴. Akta procesu przesłano do płk. Lasoty, szefa Wojskowego Sądu KBW.

Stanisław Baraniuk¹⁵ orzekł kilkadziesiąt wyroków śmierci. Urodził się 13 stycznia 1911 r. w Kołomyi, w 1934 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W czasie okupacji był buchalterem w browarze w Kołomyi i urzędnikiem w tamtejszym Urzędzie Skarbowym. W 1944 r. został powołany do wojska. Pełnił funkcję sędziego Sądu Polowego 5. DP, sędziego Sądu 1. Armii WP, szefa Sądu Polowego 4. DP, zastępcy szefa Wojskowego Sądu KBW (do 4 lipca 1946 r.).

W lutym 1946 r. został delegowany na teren województwa białostockiego, gdzie objął funkcję przewodniczącego sądu doraźnego w Bielsku Podlaskim. Do 7 kwietnia, gdy skład orzekający został odwołany, Baraniuk rozpatrzył 18 spraw, w których osądzono 26 osób. Wydał 7 wyroków śmierci.

**Stanisław Baraniuk. Fot. z zasobu
IPN**

**Zdjęcia sygnalityczne członków
podziemia zbrojnego skazanych
na śmierć przez mjr. S. Baraniuka
7 maja 1946 r. Wyrok wykonano
trzy dni później. Fot. z zasobu IPN**

Pod koniec kwietnia 1946 r. skład Baraniuka został dyslokowany na teren województwa kieleckiego. Pod szyldem Wydziału do Spraw Doraźnych Sądu Okręgowego w Radomiu do końca czerwca odbyło się 25 procesów, w których osądzono 43 osoby, głównie żołnierzy podziemia antykomunistycznego. Zapadło 21 wyroków śmierci. Rozprawy odbywały się na sesjach wyjazdowych w Kielcach, Starachowicach, Kozienicach, Włoszczowie.

Norbert Ołyński¹⁶ okrył się ponurą sławą na Rzeszowszczyźnie. Urodził się 30 stycznia 1913 r. w Sępólnie w Bydgoskiem. W 1935 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim. Pracował jako aplikant sądowy w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu. W 1939 r. znalazł się na terenach zajętych przez wojska sowieckie i po aresztowaniu we Lwowie w 1940 r. został skazany na 5 lat łagru. Pracował jako robotnik leśny, pastuch, poganiacz wielbłądów, robotnik strojbatalionu, robotnik w kołchozach, rybak. 20 czerwca 1943 r. został zmobilizowany do ludowego Wojska Polskiego. Od 24 września 1945 r. do 19 lutego 1946 r. sędzia WSG w Rzeszowie.

Sąd doraźny pod przewodnictwem Ołyńskiego w ramach „akcji specjalnej” rozpoczął działalność na Rzeszowszczyźnie w połowie maja 1946 r. Do końca czerwca rozpatrzył 6 spraw, w których osądzono 20 osób, 10 skazał na karę śmierci. Wszystkie wyroki wykonano przez powieszenie. Kilka egzekucji odbyło się publicznie, w obecności m.in. młodzieży szkolnej.

Sąd doraźny pod przewodnictwem Norberta Ołyńskiego rozpoczął działalność na Rzeszowszczyźnie w połowie maja 1946 r. Do końca czerwca rozpatrzył 6 spraw, osądził 20 osób, 10 skazał na śmierć. Wszystkie wyroki wykonano przez powieszenie. Kilka egzekucji odbyło się publicznie, w obecności m.in. młodzieży szkolnej.

24 maja w Sanoku na stadionie sportowym powieszono żołnierzy Antoniego Żubryda „Zucha” należących do grupy ppor. Kazimierza Kocyłowskiego „Wichury” – Władysława Kudlika oraz Władysława Skwarca, który był sądzony i skazany pod fałszywym nazwiskiem Ryniak. Kolejnej publicznej egzekucji dokonano w Sanoku 4 czerwca. Na tamtejszym Rynku powieszono chor. Henryka Książka, skazanego 31 maja na śmierć wyrokiem

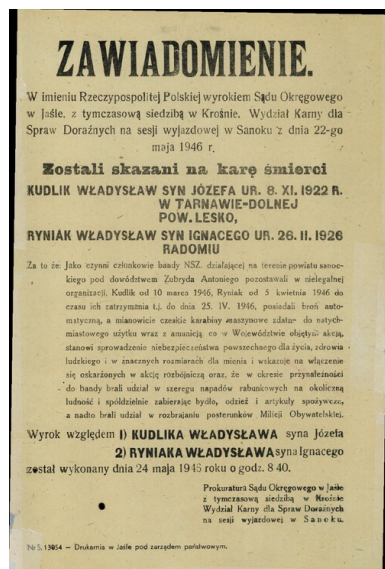
sądu doraźnego. Trzecia z publicznych egzekucji będących następstwem działalności składu orzekającego pod przewodnictwem sędziego Ołyńskiego odbyła się 10 lipca 1946 r., w środę, w dzień targowy, na rynku w Dębicy. Powieszono wówczas trzech partyzantów z oddziału Jana Stefki „Mściciela” – Józefa Grębosza, Józefa Kozłowskiego oraz Franciszka Nostera, skazanych na śmierć 25 czerwca. Przed egzekucją i w jej trakcie zostały wykonane zdjęcia z ukrycia, których autorem był członek Zrzeszenia „WiN” Józef Stec „Jod”¹⁷.

Pozostałe wyroki śmierci przez powieszenie orzeczone przez Norberta Ołyńskiego wykonano na dziedzińcu więzienia na Zamku w Rzeszowie.

Norbert Ołyński. Fot. z zasobu

IPN

**Zawiadomienie wydziału
doraźnego komunistycznego
Sądu Okręgowego w Jaśle o
skazaniu na sesji wyjazdowej w
Sanoku 22 maja 1946 r. i
straceniu dwa dni później dwóch
członków oddziału
niepodległościowych i
antykomunistycznych
Narodowych Sił Zbrojnych**

Julian Giemborek¹⁸ również odegrał istotną rolę w działalności sądów doraźnych KBW. Urodził się 27 października 1903 r. w Dąbrowie Górniczej. W 1915 r. znalazł się wraz z rodziną na terenie Rosji. W latach 1922–1926 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Charkowskiego, zaś 10 lat później uczęszczał na kurs sędziowski w Leningradzie. Działał w partii komunistycznej. Był sędzią Sądów Ludowych na Ukrainie, zachodniej Syberii i na Uralu, naczelnikiem sekcji specjalnej Uralskiego Wojskowego Urzędu Więziennictwa i Obozów w Swierdłowsku oraz sekcji specjalnej Zachodniego Wojskowego Urzędu Więziennictwa i Obozów w Smoleńsku. Do ludowego Wojska Polskiego delegowany 20 czerwca 1944 r. Został członkiem Sądu 1. Armii WP, Wojskowego Sądu 5. DP, sędzią i szefem WSG w Rzeszowie, szefem WSG w Katowicach (do 18 lutego 1946 r.).

Po delegowaniu do sądownictwa doraźnego Julian Giemborek orzekał na terenie województwa białostockiego. Rozprawy, w których zapadło kilka wyroków śmierci, odbywały się na sesjach wyjazdowych w miejscowościach Wysokie Mazowieckie i Sokółka. Po zastąpieniu go przez Stojanowskiego Giemborek został przewodniczącym składu orzekającego sądu doraźnego w Łomży, zastępując sędziego Tadeusza Rocznika. Od 26 lutego do 7 kwietnia rozpatrzył 18 spraw, w których osądził 26 osób i wydał 16 wyroków śmierci.

Julian Giemborek w mundurze sowieckim. Fot. z zasobu IPN

W IMIENIU RZECZYSPOLITEJ POLSKIEJ
wyrokiem Sądu Okręgowego w Łomży
Wydział Karny dla Spraw Doroznych z dnia 19 marca 1946 r. Nr: 111/46
111/46
111/46
111/46
111/46
111/46
111/46
111/46
111/46
111/46

zostali
skazani

NA KARĘ ŚMIERCI

OSTROWSKI RYSZARD

s. Stanisław, urodzony 19 lutego 1926 r. w Sejskach, pow. Suwałki.
za to, że:
jako czynny członek NSZ pseudonim „Purkian” pozostawał w nielegalnej organizacji od dnia 1 kwietnia 1945 r. do chwili aresztowania, (1) 6 marca 1946 r. i sprawił oraz przesyłał znaczna ilość amunicji, w szczególności obrotową akcją stanowił wprowadzenie niebezpiecznego powozu dla życia, zdrowia ludzkiego i w znaczących rozmiarach dla miasta i wkradanie na własność się odartego w akcie rozbójstwa.

RUCHAŁA JOZEF

s. Teofila, urodzony dnia 10 października 1905 r. w Detroit, U. S. A.
za to, że:
jako czynny członek NSZ pseudonim „Krawiec” na stanowisku dowódcy kompanii pozostawał w nielegalnej organizacji od momentu wyjazdu 1942 r. do chwili aresztowania, (1) 7 lutego 1946 r. i posiadał ukryty brzoń, a to: karabin polski nr. 177A, rękoczyn 1925, amunicję karabinową, oraz granaty ręczne, obrotową akcją stanowił wprowadzenie niebezpiecznego powozu dla życia, zdrowia ludzkiego i w znaczących rozmiarach dla miasta i wkradanie na własność się odartego w akcie rozbójstwa.

ZEBROWSKI TADEUSZ

s. Bolesław, urodzony 22.X.1926 r. we wsi Zebry, gm. Strecpankowo, pow. Łomża
za to, że:
jako czynny członek NSZ pseudonim „Sier” pozostawał w nielegalnej organizacji od dnia 29 kwietnia 1945 r. do dnia aresztowania, (1) 14 lutego 1946 r. i posiadał karabin ręczny nr. 5048, zdrowy do rozpalenia naboju, oraz granat, co w szczególności obrotową akcją stanowił wprowadzenie niebezpiecznego powozu dla życia, zdrowia ludzkiego i w znaczących rozmiarach dla miasta i wkradanie na własność się odartego w akcie rozbójstwa.

Wyrok wygłosił: 1. Ostrowskiego Ryszarda, s. Stanisław
2. Ruchałę Józefa, s. Teofila
3. Zebrowskiego Tadeusza, s. Bolesław.

zostali wykonani dnia 22.3.1946 r. o godzinie 20.15.

KONOPKA PIOTR

s. Ludwika został skazany NA KARĘ WIEZIENIA przez lat 15.

SOBOCINSKI STANISŁAW

s. Aleksandra, urodzony 18 kwietnia 1925 r. we wsi Kłotówka, pow. Grudziądz.
wuj, Piontek
zostali skazani NA KARĘ WIEZIENIA przez lat 10,
za przynależność do nielegalnej organizacji „NSZ” i posiadanie broni, co w szczególności obrotową akcją stanowiło wprowadzenie niebezpiecznego powozu dla życia, zdrowia ludzkiego i w znaczących rozmiarach dla miasta i wkradanie na własność się odartego w akcie rozbójstwa.

Przebiegając pod WSKAZYWANIEM oskarżenia, dopuścili się w czasie, gdy odbywano się Posiedzenie Wydziału od swych obywateli specjalnie traktującego poszanowania prawa, a także koordynacji wysiłków w celu zapewnienia społeczeństwu narkotycznych warunków bezpieczeństwa.

PROKURATURA SĄDU OKRĘGOWEGO W ŁOMŻY
Wydział Karny dla Spraw Doroznych.

**Afisz z nazwiskami skazanych
przez Giemborka. Ze zbiorów AAN**

**Julian Giemborek w mundurze
polskim. Fot. z zasobu IPN**

W połowie kwietnia Giemborek wziął udział w zmasowanej akcji, w ramach której na teren Wielkopolski wysłano jednocześnie trzy składy orzekające w trybie doraźnym. Pod szyldem Sądu Okręgowego w Poznaniu 16 kwietnia na sesji wyjazdowej w Turku rozpatrzył dwie sprawy, w których oskarżonych było 11 osób. Na karę śmierci skazano 6 z nich. Pierwszy z procesów miał charakter pokazowy i odbył się w obecności blisko tysiąca osób z Turku i okolicznych miejscowości. Oskarżonymi było 10 członków oddziału Eugeniusza Kokolskiego „Groźnego”. Wydrukowano tysiąc ogłoszeń o zasądzonych wyrokach, które rozesłano do gmin i gromad powiatu tureckiego.

Działalność sądów doraźnych KBW to jedna z najczarniejszych kart początków komunizmu w Polsce. Ich głównym zadaniem było brutalne spacyfikowanie oddziałów podziemia niepodległościowego oraz sterroryzowanie i zastraszenie ludności cywilnej. Do ferowania drakońskich wyroków wydelegowano sędziów wojskowych, którzy nie mieli oporów przed orzekaniem najwyższej kary. Dla wielu z nich było to zresztą niejako przygotowanie do dalszej zbrodniczej działalności – już od lipca 1946 r., jako sędziowie Wojskowych

Sądów Rejonowych, nadal skazywali na śmierć polskich patriotów.

Tekst pochodzi z numeru 1-2/2022 „Biuletynu IPN”

¹ Dz. U. 1945, nr 53, poz. 301.

² Szerzej zob. C. Wasilkowski, *Postępowanie doraźne. Zakres - kary - orzekanie - tryb*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1945, nr 2, s. 19-23.

³ Termin ten upowszechniła Maria Turlejska, używająca również określenia „sądy doraźne KBW”. Zob. M. Turlejska, „Sądy na kółkach”. *Głos przeciwko karze śmierci*, „Przegląd Powszechny” 1988, nr 12, s. 329-343; *eadem*, *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie*, Warszawa 1990.

⁴ W interesującym artykule, dla rozróżnienia sądów doraźnych, Karol Łopatecki używa określeń „ordynaryjny” oraz „ekstraordynaryjny” wydział do spraw doraźnych, lub, w sposób uproszczony, „doraźny sąd powszechny” i „doraźny sąd cywilno-wojskowy”. Szerzej zob. K. Łopatecki, *Powstanie i funkcjonowanie wydziałów do spraw doraźnych działających przy Sądzie Okręgowym w Białymstoku (II - VI 1946 r.)*, „Z dziejów Prawa” 2019, t. 12 (20), s. 723-750.

⁵ Dekret z 25 VI 1946 r. o przystosowaniu przepisów o postępowaniu doraźnym do postępowania przed sądami wojskowymi (Dz. U. 1946, nr 30, poz. 194).

⁶ Szerzej zob. K. Poklewski-Kozieł, *Działalność sądów doraźnych w 1946 r. w świetle 1021 akt sądowych*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1947, nr 11, s.14-23.

⁷ Ustalenia własne autora, różniące się od dotychczas publikowanych. Nie są to dane ostateczne, gdyż nadal trwa weryfikacja materiału źródłowego. W przygotowaniu znajduje się monografia *Działalność sądów doraźnych KBW (II-VI 1946)*.

⁸ K. Szwagrzyk, *Sędzia-śmierć. Działalność sędziego Włodzimierza Ostapowicza na Białostoczczyźnie (1946-1947)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 12, s. 47-59; AIPN BU, 2174/1889, Teczka personalna żołnierza: Ostapowicz Włodzimierz.

⁹ AIPN Bi, 07/661, Sentencja wyroku, k. 26; materiały ewidencyjne. W wielu publikacjach znajduje się informacja, że „Mściśław” został skazany na śmierć 25 VI 1946 r. przez WSR w Białymstoku. Por. K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Marian Pluciński (1912-1946)*, [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, t.1, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, s. 365-366.

¹⁰ AIPN BU, 2174/2153, Teczka akt personalnych żołnierza: Ochnio Bronisław.

¹¹ Tadeusz Krupka, ur. 1924, „Longin”, „Żbik”. Żołnierz II Okręgu NSZ i XVI Okręgu NZW. Po ucieczce wznowił działalność konspiracyjną. Ujawnił się w kwietniu 1947 r. Po aresztowaniu w 1948 r. ponownie udało mu się zbiec. Stał na czele własnej grupy partyzanckiej. Zamordowany 7 XII 1950 r. na zlecenie UB. Szerzej zob. K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Tadeusz Krupka (1924- 1950)*, [w:] *Konspiracja i opór społeczny...*, t. 3, Kraków-Warszawa-Wrocław 2007, s. 278-281.

¹² AIPN BU, 2018/4, Teczka akt personalnych żołnierza: Stojanowski Kazimierz; K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944-1956*, Kraków- Wrocław 2005,

s. 433-434.

¹³ W kilku pierwszych rozprawach orzekał mjr Julian Giemborek.

¹⁴ Zob. m.in. P. Wąs, *Proces siedemnastu w Radomsku*, „Biuletyn IPN” 2020, nr 3, s. 50-60.

¹⁵ AIPN BU, 2174/3923, Teczka akt personalnych żołnierza: Baraniuk Stanisław; K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu...*, s. 264-265.

¹⁶ AIPN BU, 2174/4971, Teczka akt personalnych żołnierza: Ołyński Norbert; K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu...*, s. 390.

¹⁷ Zob. M. Surdej, *Rzeszowski „sąd na kółkach”*, „Wyklęci” 2020, nr 2 (18), s. 61-70; J. Borowiec, *Wojskowa Prokuratura sądów doraźnych w województwie rzeszowskim maj-czerwiec 1946*, [w:] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944-1956*, red. W. Kulesza i A. Rzepliński, Warszawa 2000, s. 413-423.

¹⁸ AIPN BU, 1855/1032, Teczka akt personalnych żołnierza: Giemborek Julian; K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu...*, s. 302-303.

COFNIJ SIĘ